

ФИЛОСОФСКИТЕ ИНТУИЦИИ В ХУДОЖЕСТВЕННОТО ТВОРЧЕСТВО НА ЙОРДАН ЙОВКОВ

Николай Турлаков. *Трагедия и автентичност. Философските интуиции за смисъла на битието в художественото творчество на Йордан Йовков.* София, „Парадигма“, 2017.

Представяната тук книга е творчески продукт на една плодотворна среща между литература и философия. Тя добавя оригинален, специфичен щрих към множеството проникновени анализи и интерпретации на Йовковото творчество. Същевременно тя е новаторска в много отношения. Бих искала да обърна вниманието поне на четири от тях.

На първо място, това е книга, която превръща в център на изследването си основните понятия на екзистенциалисткото философстване: страдание, съдба, надежда, самота, любов, смърт, творчество, събирайки ги под стряхата на големия въпрос за смисъла на битието, на човешкия живот. Авторът ѝ не просто се осмелява спокойно и кротко, но аргументирано и безапелационно да реабилитира философската същност на тези теми и понятия, но нещо още

по-ценно и предизвикателно – прави го върху живата плът на родния ни език, върху живеещите в него и чрез него философски интуиции в разказите на Йордан Йовков. Затова „Трагедия и автентичност“, освен всичко друго, а може би и преди всичко друго, е запитване за философията и към философията изобщо, но особено у нас – какъв е нейният смисъл, нейният дълг, каква е връзката ѝ с човешката ситуация днес и изобщо. В интелектуалния фундамент на анализа са поставени в непротиворечива хармония сложни и разнолики идеи и автори – Аристотел, Хайдегер, Гадамер, Камю, Бенямин, Рорти, Ватимо. Те позволяват на автора да изплете тази фина и деликатна смислова и понятийна канава, върху която героите на Йовков да изговорят на собствения си език философските интуиции на големия ни писател.

Тук е една от най-големите авторски сполуки, която бих открила като втори иновативен момент. Още в увода на книгата Н. Турлаков споделя с читателя опасенията си със сложните и дистанцирани, формирани в други култури и на други езици философски понятия, да не узви, да не „оскверни“ красивия мито-поетичен разказ на Йордан Йовков. В книгата темите и езикът на Йордан Йовков са и опазени, и трансцендирани. Неслучайно за това трудно упражнение по съхраняване и „офилософяване“ са подбрани точно определени разкази от богатото творчество на Йовков, добре познати

и многократно тълкувани. Внимателно прониквайки в техните човечни послания, авторът извлича една, метафорично казано, „метафизика“ на човешкото страдание и самотност, отхвърленост *от* и захвърленост *сред* дори най-масовидни човешки образувания. Тази човешка ситуация е осмислена философски от Николай Турлаков като фундаментално измерение на човешкото битие, като екзистенциална участ, съдба. Това е също смел и оригинален щрих в най-новата ни философия, имащ може би като далечен и не така категоричен в екзистенциалното фундаментализиране на страданието прецедент – Асен-Игнатовите есета от „Тъга и порив на епохата“. В западната екзистенциалистка литература, впрочем именно от която през 60-те години на миналия век Асен Игнатов извлича своята философска „тъга“ за човека, също има немало автори, акцентирани абсурда, безсмислието, нищожността на човешкото битие, някои от които Н. Турлаков разисква в книгата си. Но докосването му до избраните разкази на Йовков му помага да се издигне над често практикуваните от тези автори позиции: ридание над абсурда, критика на абсурда, интелектуален мазохизъм наред абсурда, неговото приемане и оправдание по „втория начин“, най-вече с помощта на Бог.

Изходът от тази „абсурдна“ философска и въобще човешка ситуация, която предлага авторът на книгата, бих открила като трети иновативен момент, при това не само за родната философска мисъл: това, което той самият нарича „надежда-без-Бог“. По следите на тази надежда без Бог върви Николай Турлаков в разказите на Йовков, за да сплავи и претопи разноликите ѝ прояви и герои във фундаментална философска категория, в човешки екзистенциал, както той се изразява, в Изход. Пробивът към този Изход авторът на книгата прави бавно и търпеливо, вглеждайки се във всяка сълза и усмивка, вслушвайки се във всеки стон и въздишка на Видул, Евда, Гунчо, Моканина, Серафим, Люцкан, Сали Яшар и много други Йовкови герои. Не само се вглежда и вслушва, но съпреживява, страда заед-

но с тях и затова въпросът за Изхода, за надеждата постепенно се възправя не само като философски или литературоведски въпрос, като въпрос на познание, а като екзистенциален въпрос и за самия автор, а по неведом начин – и за читателя на неговите размисли. Преди да превърне съпричастието, миговете на човешка подкрепа и солидарност, състраданието, добротата, любовта в Изход от абсурда на битието, авторът на книгата прави това съпричастие свое преживяване и свой метод.

Този внимателен и диференциран подход в анализа и осмислянето на литературния материал ясно личи и в структурата на книгата, която типологизира разказите и героите в съответствие с основните ценности и екзистенциали, през призмата на които авторът конструира надеждата, изхода. В първата част на книгата в центъра на вниманието е онова общностно, митопоетично светоусещане, което дава шанс на надеждата, но което се актуализира и я създава само от солидарността и съпричастието към страдащия, извиращи от любовта на близките, от състраданието на добрите хора.

Във втората част диспозицията е друга: тук надеждата и смисълът се излъчват не в лоното на колективните форми, а във и чрез моралните жестове на откроените личности, притежаващи дарбата да я даряват, да я създават чрез добротата и състраданието в сърцето си, стигащи до самоотреченост, както е при героя на „Серафим“. Чрез куража си да казват истината и да защитават слабия, или пък да даряват хората с красота, макар и не винаги общността да им отвръща със същото, нещо повече – да ги приема с подигравка и присмех, както е при Люцкан.

В третата част на книгата в центъра на вниманието е въпросът за автентичността на творчеството като надмогване на крайността на човешкия живот, като дар на твореца към хората, като утеха и компенсация за високата човешка цена, която той плаща за своята творческа отдаденост. Но не всяко творчество възсъздава надежда и надмогва абсурда, а само това, което има „душичка“, което дава на другите нещо

ценно, същностно, което дава надежда не само за всички заедно, но и за всеки поотделно. Въпреки че авторът надълго и нашироко анализира това понятие, струва ми се, че то и на „първо четене“ говори за самото себе си, за смисъла си.

И накрая, четвъртият иновативен момент в моята субективна „класификация“. Книгата „Трагедия и автентичност“ може да се окачестви и като опит в перспективата на философската антропология за достигане дълбините на човешката същност, открита за доброто и моралните жестове. Една родна, „нашенска“ реплика на Кант, стоплила заповедния и аналитично конструиран слог на нравствения императив с деликатната самодостатъчност на изстрадания човешки опит. Една „Антропология от поетично/романтично гледище“, която не си поставя за цел да направи от човека това, което той трябва да бъде, както е у Кант, но осланяйки се върху човешките образи у Йовков, ни казва: „Ессе Номо“, ето Човека – и добър, и зъл, и великодушен, и егоист, и даващ надежда, и отнемаш надежда. Но преди всичко или по-точно над всичко това – страдалец, зависещ в своята надежда от теб, от мен, от всеки от нас.

Какво дава литературата на този тип екзистенциалистко философстване? – феномена на талантливо про-

чувствания и разкрит в езика човешки опит, в който живее и се проявява автентично човешкото битие. Какво дава на литературата философското осмисляне на този опит? – малко по-труден въпрос, но отговорът също може да бъде открит в книгата: тя претопява и извисява прочувстваните феномени на този опит до универсалии, до битиен универсум, превръща ги в наука за човека, в човешка наука. Книгата на Н. Турлаков свидетелства за продуктивността на този синтез, на тази среща между философия и литература.

Търсейки смисъла на битието във и чрез художественото творчество на Йордан Йовков, книгата налага впечатлението за загуба, за изтляване на един свят, в който надеждата е продуцирана естествено в лоното на колективните му форми. И за друг един, нашия съвременен свят – откъснат от земята и от родното, разнищен на отделни единици, между които надеждата циркулира като стока, като обект на покупко-продажба.

„Трагедия и автентичност“ на Николай Турлаков от тъгата изтъква надежда. Въпреки.

НОНКА БОГОМИЛОВА

Институт за изследване

на обществата и знанието – БАН

✉ nonka_bogomilova@mail.bg